

Спеціальні (академічні, предметні, загальнопредметні) компетентності відбивають специфіку конкретної предметної чи позапредметної сфери професійної діяльності. Цей вид компетентностей є реалізацією базових та ключових компетентностей у галузі певної навчальної дисципліни, предмета, тобто в конкретній сфері професійної діяльності.

Усі три типи компетентностей, без сумніву, взаємопов'язані та розвиваються одночасно, разом вони проявляються в процесі вирішення життєво важливих професійних завдань різного рівня складності та в різних контекстах освітнього простору. Це утворює індивідуальний стиль педагогічної діяльності, у нашому випадку вчителя іноземної філології, та забезпечує сформованість професійної компетентності як певної цілісності, як інтегративної особистісної характеристики фахівця, його компетентнісної моделі.

Таким чином, у контексті забезпечення європейського рівня діяльності вищої школи проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної філології постає головною метою підготовки фахівця, в якій розвиток ключових компетентностей розглядається як найважливіша базова умова становлення професіоналізму, майстерності, здатності до продуктивної, творчої діяльності та адаптованості до нових ситуацій.

Список використаної літератури

1. Закон України „Про вищу освіту” від 01.07.2014 № 1556-VII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. *Перова С. В.* Розвиток ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана В'ячеславівна Перова. – Луганськ, 2012.– 306 с.

Світлана Кікто

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

На сучасному етапі сфера освіти в Україні зазнає модернізації, головною метою якої є створення механізму сталого розвитку та забезпечення якісної підготовки фахівців, які відповідають міжнародним стандартам.

В 2014 році прийнято Закон України «Про вищу освіту», який встановив основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створив умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. На обговорення винесені Закони «Про освіту» та «Про професійно-технічну

освіту». А це актуалізує питання вивчення й аналізу попереднього досвіду проведення реформ в освітній галузі.

Дослідженню проблеми становлення та розвитку освіти присвятили свої роботи вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема В. Алексєєв, С. Балашов, В. Базилевич, Д. Богиня, О. Грیشнова, О. Глузман, М. Долішній, С. Дорогунцов, Й. Завадський, В. Куценко, С. Струмилін, К. Суботіна, Т. Шульц, Б. Шелегеда, В. Щетинін та інші.

Метою нашої публікації є аналіз реформування освіти у другій половині XIX – початку XX століття.

Освіта в підросійській Україні вказаного періоду розвивалася під впливом ряду російських освітніх реформ. Зміни відбулися у початковій, середній, вищій освіті.

Початкова освіта з 1864 року регламентувалась «Положенням про початкові народні училища». До початкових народних училищ відносились елементарні школи всіх відомств (церковнопарафіяльні, міністерські, земські, залізничні і ін.), міські і сільські, ті, що утримувались казною, товариствами або приватними особами.

Новим, згідно Положення, було те, що початкові училища дозволялось відкривати органам місцевого самоврядування (земствам, містам), товариствам і приватним особам. Запроваджувались колегіальні органи керівництва школами – повітові і губернські училищні ради [3, с. 42].

Вчителями могли бути або церковники (священники, дяки), або світські особи. На відміну від церковників світські особи для вчительської діяльності повинні були мати спеціальний дозвіл училищної ради у вигляді посвідчення про добру моральність і благонадійність. Новим було й те, що вчителями початкових народних шкіл могли бути і жінки.

В середині XIX століття стан освіти в українських губерніях Російської імперії був одним із найгірших у країні, абсолютна більшість населення залишалась неграмотною. Так, на початку 80-х років письменність сільського населення Херсонської та Харківської губерній становила лише 6,2%, Полтавської 6,0%, Чернігівської 5,3%.

Рівень грамотності серед сільського населення був значно нижчим, ніж серед міського. У великих містах рівень грамотності перевищив 30% ще у 70-х роках XIX століття. Так, у Києві в 1874 році грамотними було 44% населення, в Одесі і Миколаєві більше 30%. Особливо швидко зростав освітній рівень жіночого населення. Так, у Харкові грамотність серед жінок за 1866-1912 роки зросла у 2,2 рази, тоді як серед чоловіків у 1,6 рази. Проте і на початку XX століття жіноче населення за освітою значно поступалося чоловічому, особливо у сільській місцевості.

З кінця 1870-х років до початку 1910-х грамотність серед сільського населення зросла у 4 рази, проте залишалась на дуже низькому рівні. У 1910–1913 роках було проведено дослідження на території 25 повітів Харківської та Полтавської губерній і виявлено, що три чверті сільського населення цих губерній є неписьменними. Грамотними були 39,1% чоловіків і 10,6% жінок у Харківській губернії, та 38,2% і 8,7% відповідно у Полтавській губернії. У деяких губерніях (Подільській, Волинській) рівень освіти був ще нижчим.

На кінець XIX століття у порівнянні з його серединою початкових шкіл на Україні стало в 12 разів більше. Але потреби народу в початковій освіті вони не

задовольняли. Рівень елементарної грамотності в кінці XIX століття у різних губерніях України коливався 15-20% [5, с. 254].

Проте, розвиток освіти, який розпочався після Земської реформи, особливо швидко відбувався в українських губерніях, що було пов'язано з масштабним розширенням мережі земських шкіл.

Темпи скорочення рівня неграмотності в українських губерніях наприкінці XIX століття були в півтора раза швидшими, ніж у середньому по країні.

Якість навчання у народних школах була низькою. Особливо примітивну освіту давали церковнопарафіяльні школи, які становили в 1900 році 80% усіх початкових шкіл. Вони існували на пожертвування парафіян. Навчання тут обмежувалося читанням слов'янською і російською мовами, початками арифметики та вивченням молитов.

Із всіх існуючих початкових шкіл найкращими були земські школи, де вчителі використовували більш прогресивні методи навчання, а зміст навчання у них був дещо ширшим, що передбачав ознайомлення дітей з відомостями з географії, історії, природознавства.

Початкова освіта для народних мас була відсталою, у той час, коли діти панівних станів отримували покращену початкову освіту в спеціальних підготовчих класах гімназій або в домашніх умовах.

Реформа середньої освіти регламентувалась прийнятим у 1864 році «Статутом гімназій і прогімназій». Встановлювались класичні і реальні гімназії, обидві із 7-річним терміном навчання, а також класичні і реальні прогімназії (замість повітових училищ) – неповні середні заклади, програма навчання яких дорівнювала першим чотирьом класам гімназій. Гімназії і прогімназії були окремо чоловічими і жіночими. Перша жіноча гімназія в Україні почала роботу 1859 року в Києві. В 1872 році реальні гімназії були замінені реальними училищами. В 1873 році в Україні такі училища було створено в шістьох містах – Києві, Кременчуці, Миколаєві, Одесі, Сумах, Харкові [3, с. 139].

Право вступу до університету давали лише класичні гімназії, а реальні відкривали шлях тільки в технічні і сільськогосподарські вузи [4, с. 321]. У гімназіях були відмінені тілесні покарання. Для всіх учнів запроваджувалась єдина форма одягу.

Поширення гімназій на Україні йшло повільно, їх не вистачало, щоб задовольнити навіть половини бажаючих у них навчатися. У гімназії вступали переважно діти дворян і високооплачуваних чиновників. Для трудящих мас середні школи були майже недоступні. Не тільки через малу їх кількість, але й через відповідну політику царського уряду. В підросійській Україні у всіх початкових і середніх школах навчання велося російською мовою за навчальними планами й програмами, що діяли по всій Росії. На розвиток освіти на цих територіях значною мірою впливала русифікаторська політика російського царизму. У другій половині XIX століття у всіх початкових і середніх учбових закладах навчання проводилось лише російською мовою. Українська мова не вивчалася навіть як навчальний предмет.

Реформувалась і вища освіта. В 1863 році було видано «Статут університетів», який виявився найбільш прогресивним із всіх університетських статутів дореволюційної Росії. Університетам дозволялась певна автономія: право вибору вченою радою ректора, вибирання на конкурсній основі професорів тощо. Університети поступово втрачають стан установ «чистої

науки», а на перше місце виходять функції управління системою народної освіти, підготовки педагогічних кадрів, інтелектуальної та державної еліти [2, с. 9]. Університети, як центри навчальних округів, сприяють швидкому розширенню мережі гімназій, ліцеїв, повітових і комерційних училищ, шкіл. Створені при університетах педагогічні інститути вперше в історії університетської педагогічної освіти порушили питання про спеціальну підготовку вчителів як в умовах очної форми, так і екстерном [1, с. 193]. Учені й провідні викладачі університетів активно допомагають школі, освіті, народу. При університетах організуються курси для вчителів гімназій, проводяться перші вчительські з'їзди. Створені вченими університетів наукові товариства включають не тільки викладачів університетів, але й учителів, широку педагогічну громадськість. Крім університетів існували вищі технічні, сільськогосподарські, економічні учбові заклади. Стан вищої освіти в Україні був вкрай незадовільним.

Розвиток капіталізму, боротьба прогресивної громадськості зумовили подальше зростання вищої школи. В Україні центрами наукової думки, підготовки вчених, учителів для середніх шкіл, лікарів, юристів та інших фахівців стали Харківський, Київський і Новоросійський (м.Одеса) університети, Ніжинський історико-філологічний інститут (1875), на західноукраїнських землях - Львівський і Чернівецький університети. Фахівців для промисловості та сільського господарства готували Харківський ветеринарний інститут (1851), Харківський технологічний інститут (1885), Київський політехнічний інститут (1898), Єкатеринославське вище гірниче училище (1899), Львівський політехнічний Інститут (1844), Академія ветеринарної медицини у Львові (1897) та ін. Функціонували вищі жіночі курси в Києві (1878), Одесі (1906), Харкові (1913), жіночий медичний інституту Києві (1907).

На початку ХХ століття кількість студентів в університетах збільшилася в середньому більш ніж удвічі. Соціальний склад студентства університетів залишався переважно дворянсько-буржуазним, хоча революція 1905-1907 років змусила уряд відкрити університетські двері і для вихідців з нижчих станів. Це були, зазвичай, діти міської та сільської буржуазії. Для вихідців з робітників, середнього і найбіднішого селянства доступ у вищі навчальні заклади, як і раніше, залишався практично закритим.

Одночасно почали створюватися вищі навчальні заклади для жінок. Так, після майже двадцятилітніх клопотань у 1903 році в Одесі, з ініціативи професорів Новоросійського університету М.М. Ланге, Є.Н. Щепкіна та інших, були відкриті Вищі жіночі педагогічні курси, реорганізовані в 1906 році у Вищі жіночі курси з історико-філологічним і фізико-математичним факультетами. У 1908-1910 роках вони поповнилися юридичним і медичним факультетами. Останній пізніше було перетворено у жіночий медичний інститут. У 1907 році в Харкові відкрилися Вищі жіночі курси з історико-філологічним, фізико-математичним і юридичним відділеннями. У 1910 році в Харкові відкрився жіночий медичний інститут, ректором якого став професор Харківського університету В.Я. Данилевський. У Києві в 1906 році відновили роботу Вищі жіночі курси. Спочатку вони склалися з історико-філологічного і фізико-математичного відділень, а в 1907-1909 роках тут відкрилися ще й юридичне, медичне та економіко-комерційне відділення. У 1916 році медичне відділення

було реорганізовано в Київський жіночий медичний інститут, очолюваний професором університету П.І. Морозовим.

Єкатеринославське вище гірниче училище в 1912 році було перетворено в гірничий інститут. Протягом 1903-1917 років його закінчили 457 осіб, більшість з яких почали працювати на промислових підприємствах Донбасу.

Продовжували готувати фахівців із вищою освітою Ніжинський історико-філологічний інститут, технологічний і ветеринарний інститути в Харкові, Київська та Одеська консерваторії та ін. Усього в Україні до 1917 року діяло 27 вищих навчальних закладів, в яких навчалося понад 35 тис. студентів.

Отже, внаслідок освітніх реформ у другій половині XIX століття виникає багато нових типів навчальних закладів, як державних, так і приватних. Досить поширеними були приватні освітні заклади.

На початку XX століття в Росії і на територіях підросійської України склалася досить строката і заплутана система народної освіти: існувало понад 20 типів різних шкіл (державні і приватні, платні і безплатні, конфесійні і світські, чоловічі і жіночі). Ця система характеризувалася неузгодженістю навчальних планів початкових і середніх шкіл.

Вихід в університет давали лише чоловічі класичні гімназії, а всі інші середні школи дозволяли випускникам поступати до вищих технічних, сільськогосподарських, економічних і ін. учбових закладів.

Обмеженою була середня і вища освіта для жінок. Рівень освіти у всіх середніх жіночих закладах (жіночі гімназії, єпархіальні училища, інститути шляхетних дівчат) був набагато нижчим, ніж у чоловічих. Жінки практично не мали доступу в університети і вищі технічні школи, для них організовувалися лише Вищі жіночі курси.

Таким чином, ми відмічаємо спільні тенденції в реформах минулого та сучасності, а саме: важливу роль органів місцевого самоврядування у формуванні та утриманні закладів початкової та середньої освіти, існування різних типів навчальних закладів, автономія університетів, виборність на конкурсній основі керівників вищих навчальних закладів та науково-педагогічних працівників.

Список використаної літератури

1. Дем'яненко Н. М., Важинський І. П. Ретроспектива педагогічної освіти в Україні (XIX – початок XX ст.) / Н. М. Дем'яненко – М.: МПА, 2002. – 240 с.
2. Коржов Д. Ю. Розвиток системи вищої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX століть) / Д. Ю. Коржов – Вінниця: ПП «Центр генеалогії і біографіки», 1996. – 16 с.
3. Кузьмин Н. Н. Низшее и среднее специальное образование в дореволюционной России / Н. Н. Кузьмин. – Челябинск: Южно-Урал. кн. изд-во, 1971. – 278 с.
4. Полный сборник Правил приема и программ высших, средних и низших, общеобразовательных, специальных и профессиональных учебных заведений России, мужских и женских, правительственных и частных. // Издание IV-ое. – Петроград, 1915. – 472 с.
5. Філоненко О. Розвиток шкільної освіти в центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX століття до 1917 року) / О. Філоненко // Наукові записки. – Вип.88. – С. 251 – 256.